

**SÜNNİ TARİKATLARDA EHL-İ BEYT SEVGİSİ VE BEKTAŞİLİĞE TEMAYÜL: HALVETİ-CELVETİ
PİRLERİ AZBİ BABA VE HAŞİM BABA ÖRNEĞİ**
**AFFECTION AND RESPECT TOWARDS THE PROPHET'S FAMILY AND TENDENCY TOWARDS
BEKTASHISM IN SOME SUFI TARIQAHS: THE CASES OF AZBI BABA AND HAŞİM BABA FROM THE
ORDER OF HALVETI-CELVETI**

Mehmet ÜNAL*
Nurettin ÇALIŞKAN**

Öz

Tasavvufi yapılar da Ehl-i Beyt'e derin bir hürmet ve sevgi beslenir. Bunun daha bariz olduğu Halveti-Celvetilik'te Bektaşiliğe eğilim daha fazladır. Bu eğilimin özünde tarihi ve toplumsal farklı sâikler bulunmaktadır. Ehl-i Beyt, hicri birinci yüzyıldan başlayarak trajediler ve kıyımlar yaşamışlar; siyaseten ve fiilen büyük zulümlere maruz kalmışlardır.

Ehl-i Beyt sevgisini merkeze alan Bektaşilik, Orta Asya'dan Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada etkili olmuş bir tasavvuf öğretisidir. Yeniçeriliğin ilgasına kadar Osmanlı yönetim ve toplumunun en itibarlı tasavvuf ekolü olmuştur. Osmanlı toplumunda tasavvufi ekollerin çoğunda hem seyr-i sülukunu tamamladığı tarikata hem de Bektaşiliğe bağlı olan bir çok tasavvuf erbabı vardır.

Bu çalışmada Bektaşî-Halveti sufi *Azbi Baba* ile Celveti *Haşim Baba*'nın divanlarından yola çıkarak, bu temayülün nasıl ele alındığı ve nasıl tezahür ettiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler:Ehl-i Beyt,Bektaşilik, Halvetilik, Celvetilik, Azbi Baba, Haşim Baba.

Abstract

Almost all the sunni tariqahs display a deep respect and love for the Prophet Muhammed's family members. One of the Sufi paths with this deep commitment and faithfulness has been the Sufi order known as Halveti-Celveti with followers with a strong tendency towards the Bektashism. There are different historical, psychologicals and political reasons for this love. Since the first century of the Islamic calender, Ehl-i Beyt were under the extreme oppression and massacres executed the then-rulers and suffered extreme injustices.

Bektashism, with the love of the prophet's family at the core of its philosophy, is effective suri philosophy from the Central Asia to the Balkans. It was the the most favored sufi tariqah under the abolition of the Janissary army system. Within the sufi orders that were influential in the Ottoman society, there were many Sufi personalities who had links both with their own tariqah and Bektashism.

This article aims to discover how this tendency for is understood and reflected in the divans of *Azbi Baba*, a Halveti sufi and *Haşim Baba*, a Celveti sufi.

Keywords: Bektashism, Halvetism, Jelvetism, Azbi Baba, Haşim Baba.

Giriş

İslam tarihinde,bazı tasavvufi hareketlerin tarihi süreç içinde intişar ettikleri coğrafyaya hâkim olan yönetimlerden ilgi ve teşvik görmeleri himaye edilmeleri bir vakıadır.Tahtta bulunan sultanın ilgi duyduğu ve hatta intisab ettiği tarikata destek verdiği bilinmekle birlikte, bu hususta daha çok siyasi ve sosyal mülahaza/gerekçeler rol oynamıştır. Mevleviyye, Nakşbendiyye ve benzeri başka örnekler içinde en fazla bilineni Halvetiyye'dir. Bu tarikat menşee ve tesir sahası itibariyle bütün olarak bir Türk karakteri taşımaktadır. Aşkar, Uşşakiyye, Şabaniyye, Cerrahiyye gibi içinden neşet eden şubelerin hemen hemen müstakil bir tarikat halini aldığı Halvetiyyenin "tarikat fabrikası" vasfını aldığını aktarır (Aşkar, 1999, s. 535).

Halvetiyye'de Ehl-i Beyt bağlılığının diğer tarikatlere nispetle daha görünür ve daha derin olması dikkat çekicidir. Horasan/İran'dan Osmanlı coğrafyasına yayılan tarikatın ilk banisi Şeyh İbrahim Zahid

*Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesiİslami İlimler Fak. Türk-İslam Edebiyatı, el-mek: mehmet.unal@usak.edu.tr

**Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, el-mek: ncaliskan@mehmetakif.edu.tr

Geylani'dir. Kendisinden sonra halifelerinden Şeyh Ahi Muhammed Harezmi (ö.780/1378)tarikat şeyhliğine geçmiş; diğer bir halifesi Şeyh Safiyyüddin Erdebili(ö. 735/1334) eliyle ise Erdebiliyye veya Safeviyye adında şeyhinin çizgisinde ama Halvetiyye'den bağımsız başka bir tasavvufi hareket ortaya çıkmıştır.

Safiyyüddin-i Erdebili'nin silsilesi ise Sadreddin-i Erdebili, Hâce Ali Alâeddin-i Erdebili (ve kardeşi Şehâbeddin), "Şeyh Şah" İbrâhim Erdebili (ö. 1447) (ve kardeşi Cafer) ile devam etmiştir. Oluşumda yaklaşık yüz yıl sonra torununun torunu Şeyh Cüneyd (ö. 1460) ile ilk şileşme temayülleri ve beraberinde devlet kurma talebi ortaya çıkar. Şeyh Cüneyd Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın kız kardeşiyle evlidir. Şirvanşahlar hükümdarı Halil'e karşı giriştiği savaşta maktül olur. Yerini Şia rengini tamamen alan erkânını şia inancı ile meceden ve böylece o güne değin görülmemiş bir sufi teşkilatı halini alan Erdebil tarikatı, yeni postnişini ile Şii, siyasi ve tasavvufi bir hal alır. Şeyh Haydar, müridlerine on iki dilimli, üzerine beyaz bir tülben sarılan sürâhi biçiminde kırmızı bir tac (tâc-ı Haydar) giydirir ve kızılbaşlık terimi yerleşir. O da dayısının kızı ile evlenir ama kayınbiraderi ve Akkoyunlu hükümdarı Yakub Bey tarafından öldürülür (Uludağ, 1997, 15/394).

Haydaroğlu Ali de ölünce yerini Şah İsmail alır. Şah İsmail, uzun süren bir gaiplik döneminden sonra tekrar ortaya çıktı ve parçalı bir halde olan Akkoyunlu devletini ortadan kaldırır. 1501 yılında Akkoyunlu başşehri Tebriz'de taç giyer ve İsnâaşeriyye Şiiliği'nin resmî mezhep olarak kabul edildiği Safevî Devleti'ni kurar.Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti'nin doğu sınırında sürekli gaile çıkararak ve devletin enerjisini azaltan bir şii Safevi hanedanı idaresinde bir İran devletibulunacaktır. Ocak, bu vakıayı "Sünni Osmanlı devletini kendisi için en büyük siyasal rakip olarak görmüş ve onu silah gücüyle ortadan kaldırmanın mümkün olmadığını fark ettiğinden, içeriden zayıflatma yolunu seçip Anadolu'da zaten merkezi yönetimle sürekli problemleri olan Türkmen zümreleri arasında yoğun bir mezhep propagandasına girişmiştir"(Ocak, 1998, s. 102)tespiti ile açıklar. Osmanlı yönetimi yeni komşusu Safevi devletinin kendi içine kendi reayası ile sızma politikasına geçmişte Erdebil tekkesi olan menşe birliğinden hareketle Halveti tarikatının yayılmasını teşvik etme siyaseti ile karşılamaya çalışır.

On beşinci yüzyıl Osmanlı coğrafyası toplumsal ve siyasi bakımdan önce Moğol ve sonrasındaki Timur işgalinin yaptığı tahribatı tamir edemediği yeni bir tehditle karşılaşmıştır. Aşkar, sahil ve sağlam toplumsal dinamiklerin ihyasında ihtiyaç duyulan etkili rehberlik ve irşad faaliyetleri için tasavvufi hareketlerin yardımı çağrıldığını ifade eder: "İşte Halvetiye Tarikatı, böylesine sosyal ve politik çalkantıların akabinde ortaya çıkmıştır. Kanaatimizce, Halvetiye Tarikatının hızlı bir şekilde yayılmasının ve özellikle de Türk halkı tarafından rağbet görmesinin, çıktığı bu sosyo-psikolojik ve sosyo-politik ortamla doğrudan alakalı olduğunu düşünüyoruz.Diğer tarafta'n "ehlibeyt" sevgisine bağlı bu tarikatın çıkış yeri olanHorasan bölgesi daha ilk asırlardan itibaren siyasi ve dini mezheplerinboy gösterdiği bölge olması açısından da ilgi çekicidir. "Ehlibeyt" anlayışına dayalı dini faaliyetler Abbasi hareketiyle birlikte daha ilk dönemler de yayılmaya başlamıştı. Burada bizim açımızdan önemli olan nokta, Halvetiye Tarikatının daha ilk asırlardan itibaren "ehlibeyt" motifinin yerleştiği Horasan bölgesinde ortaya çıkmasıdır. Ayrıca Yesevilik ve onun iki alt türevi olarak Bektaşilik ve Nakşbendiyye gibi silsilelerinde Ehl-i Beyt'e yer veren diğer tarikatlar için de aynı şey söz konusudur.Demek oluyor ki, bu tarikat, ortaya çıktığı bölgenin sosyo-politik vedini anlayışının izlerini taşımakta ve uygun motifler içermektedir." (Aşkar, 1999, s. 543) Devletin bu politikasının kendi içinde öngörülemez sonuçları oldu ve Halvetiliğin özünde barındırdığı ehl-i beyt sevgisini, aşk derecesinde ifrata yakın bir yerde tutan dergâh postnişinleri de görüldü.

Anadolu'daki alevi inancını Erdebil tekkesinin tasavvufi usul ve erkânı ile Şeyh Cüneyd'den itibaren tanıştı.Şah İsmail İsnâaşeriyye anlayışını bununla harmanlayarak kendisinin hem yönetimin hem de dini otoritenin başı haline gelmiş bulunuyordu. Şah İsmail sevgisinin ve onun bağlı olduğu Şii-İmamiyye-on iki imam inanç geleneğinin Anadolu alevi inancını tesiri altına almış olması da bir başka dikkat çekici husustur. 16. yüzyıldan itibaren iki asırdan fazla Osmanlı topraklarında adeta davet faaliyeti için adeta bir gizli bir yeraltı örgütü biçimini alan batını özlü Safevi akımı taraftar bulmaktaydı. Devlet, nüfus bakımından zaten sıkıntılı olan Anadolu İran topraklarına göç ve asayişsizlik sorunları ile baş etmekte zorlanıyordu. Safevi şiası devletleşince sünni Orta Asya ve Osmanlı devleti arasında bir bakıma fiili dini savaş durumu yaşanmaya başlamıştı. İslam tarihinde devlet düzeyinde ilk kez temsil gücü oluşturan Şia, Osmanlı idare lüğatinde resmi yazışmalarda bundan böyle "Rafizi" olarak adlandırılacağı ve İslam dünyasında bir diğerini neredeyse tekdir eden ve zaman zaman savaşlara dönüşen bu dini-siyasi bölünme ile bugüne uzanan gerilimli dönemler başlamış oldu. Bu noktada Büyük Selçuklu Devleti'nin İsmaili Hasan Sabbah batnilerine karşı aldığı tedbirler bir bakıma bu kez Şah İsmail'in dailerine karşı alınmaya başladı. (Yılmaz, 2016, 231) Halvetiyye'nin Osmanlı idaresi tarafından destek görmesi ve Hz. Muhammed'in nesline duyulan muhabbetin görünürlüğü bu kabil tedbirlerden biri olarak yorumlanmaktadır. (Aşkar, 1999, 537)

1. Halvetiyye'de Ehl-i Beyt'e Muhabbet

Ehl-i Beyt "ev halkı" demektir. İstilahta Hz. Peygamber'in aile fertleri, soyu ve yakınları manasını taşır. Kur'an-ı Kerim'de Ahzâb Sûresi'nin 33. âyetinde Hz. Peygamber'in ev halkı "Ehl-i Beyt" tamlaması ile ifade edilir.(Esed, 1999, 2/858).¹Sahih-i Müslim ve Müsned gibi hadis kitaplarında Hz. Peygamberin bu kavramı kullandığı ve "sekaleyn" adıyla tanınan bir hadiste bu kavramın geçtiği görülür (Sofuoğlu, 1984, 26/469).² Ehl-i sünnet halkının içine en geniş manası ile Hz. Peygamber'in eşleri, kızları ve torunlarını dâhil ederken, Şia yalnız Hz. Fatıma, Hz. Ali ve oğulları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin ve onların soyundan gelenleri Ehl-i Beyt olarak kabul eder.

Ehl-i Beyt,tasavvufi hareketlerin hepsinde de en üst derecede saygı görür ve her sufi tarikat nezdindemüstesna bir anlam ifade eder. Hz. Ali ile başlayan ve Hz. Hüseyin ile devam eden şehadet yoluyla trajik vefatları, her tarikatte infial ile karşılanır. Silsilelerinin başlangıcı Hz. Ali'ye değil de Hz. Ebubekir'e dayandırılansufi mekteplerde dahi bu durum değişmez. Bununla birlikte Halvetiyye'de Ehl-i Beyt neşvesi bariz biçimde daha derin biçimde kendisini dışa vurur. Bunun tipik misallerinden en bilineni, hal ve tavrı kendisinden sonra gelen birçok Halvetiyye meşayih tarafından tevarüs edilen ve sürdürülen Niyâzî-i Mısırî'dir. Mısırî'nin, Limni adası sürgününde müridlerine biri Acem diyarında, diğeri ise Rûm diyarı Limni'de olmak üzere iki kez Kerbelâ acısı yaşadıklarını söylemesi, onun Ehl-i Beyt'e düşünce dünyasında ayırdığı yeriempatı ile açıklamanın bile yetersiz kaldığını gösterir (Doğan, Çelik, 2015, 76/158). Demirli, eserlerinde Ehl'i Beyt'e duyduğu derin sevgisini sürekli temas ettiğini ve daha ileri giderek teşrii nübüvveti değil ama "hükümlerin gerçek anlamına ilâhî bildirimle varmak" manasını taşıyan velayet nübüvvetini temsil eden bir nebi olduğunu ileri sürmesi sebebiyle Niyâzî-i Mısırî'nin eleştirildiğini belirtir (Demirli, 2015,195).

Niyâzî-i Mısırî, halvetiyye geleneğinde var olan Ehl-i Beyt meftunluğunu yoğun bir biçimde dışa vuran, söze döken tasavvuf erbabının ilki olmadığı gibi sonuncusu da değildir. Bektaşî Şeyhi Azbi (ö. 1160/1747) ve Halveti-Bektaşî Şeyhi Haşim Baba (ö. 1197/1783) on sekizinci yüzyıl Osmanlı'sında Mısır'ya benzer coşkun bir dil kullanan iki sufidir. İkisi de Halveti iken Bektaşîliğe meylederek ederek hayatlarının kalan kısmını Bektaşî dergâhında geçirmiş ve şeyhlik makamına ulaşmışlardır. Özellikle Haşim Baba görüşleri sebebiyle aldığı ağır eleştiriler yüzünden sıkıntılı bir ömür sürmüştür. Burada bu iki şahsiyetin hayat ve görüşlerine daha yakından bakmak yararlı olacaktır.

Azbi Baba,18. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Asıl adı Mustafa olan sufi Kütahya'da doğmuş; medrese tahsilini aynı yerde yapmıştır. Doğum yılı ve ailesi hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. *Divân'*ında yer alan bir şiirden, Hakîr ve Râvî mahlaslı iki oğlunun olduğu anlaşılmaktadır. Şahkulu Bektaşî Dergâhı'nda bulunan bir mezar taşında "Azbi Dede-zâde" ibaresi bu mezarın oğullarından birine ait olduğu yönündedir (Erol 2003, 27/5). Daha sonra tahsilini ikmal için İstanbul'a gitmiş ve sonra Osmanlı ordusuna katılarak Dergâh-ı Âli çavuşluğuna kadar yükselmiştir. Bektaşî tarikatına girdikten sonra "Baba" unvanını almış ve Azbi Baba olarak şöhret bulmuştur. 1083/1673'te Niyâzî-i Mısırî'yi Rodos'a sürgüne götürmekle görevlendirilmiş, Mısır ile birlikte oldukları zaman zarfında Mısırî'nin etkisinde kalarak ona intisap etmiştir (Vassâf, V/85). Azbi, hem tasavvufi açıdan hem de edebî açıdan Niyazi-i Mısırî'den etkilenmiş, Divan'ında çok sayıda beyitte ona bağlılığını ve sevgisini ifade etmiştir. 16. yüzyıl Bektaşî aşığı,Edirneli Helvacı Hüseyin'den de feyz almış ve Divanında Hüseyin'in bir gazelini terbi, bir gazelini de tahmis etmiştir(Özmen 1988: 2/347). Ayrıca Uzletî Baba adlı bir şair de Azbi'ye sevgisini ve bağlılığını dile getirir. Adı Muhammed olan Uzletî, Bektaşî tarikatına bağlıdır. Azbi'nin divanında bir şiiri vardır.

Rodos'ta Niyâzî-i Mısırî'ye intisap ederek yirmi yıldan fazla hizmetinde bulunan Azbi Baba, muhtemelen Halvetî usulünde seyr-i sülûkunu tamamlamıştır. Mısırî'nin vefatından sonra İstanbul'a dönmüş ve devletteki görevinden ayrılarak Üsküdar Merdivenköy'de bulunan Şahkulu Sultan Bektaşî Dergâhı şeyhi Elvan Efendi'ye (ö. 1729) intisap etmiş ve bu dergâhta postnişin olmuştur (Ergun, 1930, 21-22). İbrâhim Hâs'ın Menâkıb-nâme-i Hasan Ünsî adlı eserinden, Azbi'nin 1728 senesinde bu dergâhta olduğu bildirilmektedir. Mürşidinin ölümü ile de adı geçen dergâhta Babalık makamına gelmiştir (Tatçı 2002: 178).

¹ Ahzab suresinin 33. âyetinin meali şöyledir: "Evlerinizde sessizce oturun. Eski cahiliyye günleriniz gibi cazibenizi sergilemeyin, namazlarınızda dikkatli ve devamlı olun, arındırıcı hükümlerinizi ifa edin, Allah'a ve elçisine itaat edin: Ey (Peygamber'in) ev halkı "Ehl-i Beyt'i Allah sizden yalnızca çirkinlikleri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."

² Veda Haccı dönüşünde Hz. Peygamber, Humm suyu kenarında irad ettiği bir hutbede hamdü senadan sonra; "Ey İnsanlar! Ben bir beşerim, Rabbinin elçisinin gelmesi ve benim de bu davete icabetim yakındır. Ben, size iki değerli şey bırakıyorum: Birincisi, Allah'ın kitabıdır ki, O'nda hidayet ve ışık vardır. Allah'ın Kitabında olanları alın, O'na sarılın" dedi ve insanları Kur'an'a teşvik ettikten sonra; "İkincisi; Ehli beytimdir ki, onlar hakkında size Allah'ı hatırlatırım" dedi ve son cümleyi üç defa tekrarladı.

Halvetî usulü üzerine uzun yıllar seyr ü sulûk etmiş olan ve bu müesseseden hilâfet aldığı tarihî kaynaklarca kabul edilen şair, mürşidi Mısır'ın vefâtından sonra Bektaşîlik'e geçmiş, burada da Babalık derecesine yükselmiştir. Kaynaklarda ölüm tarihi ile ilgili farklı görüşler olmakla birlikte, ortak görüş 1160/1747 tarihinde vefat ettiği yönündedir. Mezarı Şahkulu Bektaşî Dergâhı'ndadır (Yavuz-Özen 1972: 1/41).

Önce Halvetî olan Azbî Baba, daha sonra Bektaşîliğe meyl etmiş ve bu tarikatta baba unvanını almıştır. Bektaşî babası iken de şeyhi Niyâzî-i Mısırî'ye şiirinde sürekli yer vermiş, onun Divân-ı İlahiyat'ını tahmis etmiştir.

*Bu kuş dilinin remzidir vücûdum anın şehridir
Mısırî vücûdum mısırîdir Niyâzî'dir sultân bana*

Divanında Halvetiyye'ye duyduğu hürmeti sıkça dile getirir:

*Andelib-i gülşene verd-i hakîkât Halvetî
Tâlib-i sırr-ı velâyet kân-ı vahdet Halvetî
Rehber-i fakr ü kanâat terk-i devlet Halvetî
Vâsıl-ı bezm-i ricâl derde himmet Halvetî
Mûtu kable en-temûte mazharı zât Halvetî
Sâlike dîdâr-ı mahbûb cây-ı cennet Halvetî*

Nazımın ağırlıklı konusu tabii olarak aşktır. Azbî Baba genelde dini unsurlara yer vererek dini konuları hikmetâne şekilde işlemiştir. Eserlerinde Eski Anadolu Türkçesi dil hususiyetlerini görmek mümkündür. Hz. Ali'ye ve Hasan Hüseyin'e duyduğu sevgiyi şiirinde bulmak mümkündür. Yezid'e duyduğu nefreti şiirlerinde dile getirir. Niyâzî-i Mısırî'ye olan sevgi ve bağlılığını şiirlerinde belirtmektedir. Dili sade, akıcı, samimidir. Sohbet eder gibi şiir söyler. Söyleyişleri halk dilindedir. Atasözü ve deyimlere sık sık başvurmuştur.

Bandırmalı-zâde Hâşim Baba'nın adı, kaynakların çoğunda ve eserlerinde Mustafa Hâşim'dir. Sadece *Sicill-i Osmanî* ve *Hâtimetü'l-eş'âr*'da adı Mehmed Hâşim olarak geçmektedir. Şiirlerinde genellikle "Hâşim," "Hâşimî," "Üsküdârî", "Bandırmalı-zâde" mahlaslarını kullanmıştır. Hâşim Baba olarak tanınmış olup İnâdiye Dergâhı'nın şeyhi Celvetî meşâyihinden Şeyh Yusuf Nizâmeddin Efendi'nin (ö. 1166/ 1752-53) ortanca oğlu olarak 1130/1718 senesinde İstanbul / Üsküdar'da dünyaya gelmiştir. Babası, Hüdâyî Âsitânesi şeyhi Erzincanlı Mustafa Efendi'den Celvetî usulü üzere sülûkünü tamamlayıp ilim ve irfanı sayesinde Üsküdar'ın sevilen ve sayılan bir şeyhi oldu. Üç yıl kadar Medine'de bulundu. Üstlendiği irşad görevini kendisinin şeyhliği zamanında inşa edilen tekkede ölünceye kadar sürdürdü. Yusuf Nizâmeddin Efendi, oğulları Küçük Hâmid Efendi ve Hâşim Baba ile damadı Dolayobalı Şeyh Veliyyüddin Efendi'yi yetiştirmiştir (Yılmaz 1997: 406).

Çocukluğundan itibaren Celvetî adap ve erkânı içerisinde yetişen fakat ilerleyen yıllarda bu çizgiden ayrılarak Bektaşîliğe meyleden Hâşim Baba, Mısır Kasrûlayn'daki Kaygusuz Abdal Bektaşî Tekkesi şeyhi Hasan Baba'ya (ö. 1170/ 1756) intisap ettikten sonra Hacıbektaş'ta bulunan Bektaşî Âsitânesi'ne gidip dört yıl kadar orada ikamet etmiştir. Dimetokalı Seyyid Kara Ali Baba'nın postnişinliği zamanında bir ara dedebabalık yapmışsa da Bektaşîlerin bir kısmı tarafından kabul görmemiştir. (Yılmaz 1997: 406). Bursalı Mehmed Tahir'in kaydettiğine göre, "ilâ Rabbi'l-Kerîm" terkinin delâlet ettiği 1197/1782-1783'te vefat etmiştir (Yuvalı,1996, 4/652).

Melâmî meşrep bir sûfî olarak bilinen Hâşim Baba, yaşamı boyunca bir yerde karar kılmadığı için ne Celvetîlere ne de Bektaşîlere kendisini tam olarak kabul ettirebilmiştir. 1197/1783 senesinde vefat edince, cenazesi Celvetiyye'nin merkezi Hüdâyî Dergâhı'na getirilmiş fakat cenaze o sırada postnişin olan Büyük Ruşen Efendi tarafından içeri alınmamıştır. Cenaze namazı dergâhın alt kapısında Cennet Efendi hazîresi önünde kılındıktan sonra, Üsküdar'da İnâdiye mahallesinde pederi ve mürşidi Yusuf Nizâmeddin Efendi'nin yaptırmış olduğu Bandırmalı-zâde dergâhının bahçesine defnedilmiştir (Yılmaz,, 1997, 16/406-407).

Hâşim Baba'nın Celvetî âsitânesi şeyhlerince dışlanması üzerine, vefatından sonra mensuplarınca kendisine Hâşimiyye diye bir tarikat nispet edilmiş ve Bandırmalı-zâde Tekkesi bu tarikatın âsitânesi olarak faaliyet göstermiştir.

Hâşim Efendi'nin Celvetîler tarafından eleştirilmesi ve iki taraf arasında kırgınlığın had safhaya çıkması, şeyhler veya tarikatlar arası niza ve çatışmaya bir misal teşkil etmektedir.

Huzûr-ı etkîyâyı mazhar-ı envâr olandan sor

Zuhûr-ı evliyâyı câmi-i etvâr olandan sor

2. Ehl-i Beyt Muhibbi İki Sufinin Ortak Duyguları

Haşim Baba'ya göre Hz. Muhammed'in ailesine, müslümanım diyen bir kimse zarar veremez.

*Kasd-ı âl-i Mustafâ itmez müselmânım diyen
Ehl-i beyte gayz tutmaz ehl-i imânım diyen (K.21/1)*

Sultanı olan Hz Muhammed'e kavuşmak istediğini söyler. Hz Muhammed'in ayaklarının altındaki toprak secde ettiği yerdir.

*Mustafa'nun hâk-i pâyi secde-gâhumdur benim
Şâh Alîyyü'l-Murtazâ hak pâdişâhumdur benim (MÜS.8.1/3)*

Doğru yol Hz Muhammed yoludur.

*Bu yola yol ile giden velîdür
Bu yola sıdk ile git ki belîdür
Hem Allah Muhammed Ali yoludur
Gördüğün ört görmedüğün söyleme" (45/3)*

Haşim Baba, ehl-i beyte bağlılığını ifade eder:

*Fâtımâ Haydar Hasanla hem Hüseyinşânıma
Hâülâi ehli beytî didi şâh-ı enbiyâ (18/27)*

*Âl u evlâd-ı Hüseyne eyleyen ikrâr tamâm
Zâhiren hem bâtinen irşâd olur ana nasîb (19/2)*

*Hamdu li'l-lâh nesl-i pâk-i Murtazâdan sûretim
Sûretim kân-ı velâyet geöher-i zâtım necîb (19/10)*

*Hakikat şâh safiyyü'ddîn Velî Bayram Emir Sikkîn
Sülûk itdi bu seyrile bu sırrile melâyız biz (72/47)*

Şair ayrıca Kurbe-i Düvâzde Âl-i Abâ adlı şiirinde on iki imam dolayısıyla Bektaşiliği övmektedir, Mervânilere de hışm içindedir.

*Membâ-i feyz-i risâlet şâfi keon ü mekân
Bu cehl-i Mervânilerden görmedi aslâ vefâ (162/4)*

*Minber-i Yesribde lanet itdiler sıddıkaya
Hem dahı Zehrâya lanet itdi âl-i eşkiyâ (162/6)*

Azbi, on iki imamın ismini sıralar ve hepsinin sultan olduğunu ifade eder:

*Takî vü bâ-Nakî tâc- u Hasânü'l-Askeri sultân
Muhammed Mehdi-i şâhib-zamân Azbi bekâdandur (K.12/12)*

Azbi Baba, Hz. Ali'ye ve Hasan Hüseyin'e meftundur. Hemen her şiirinde o sevginin karşısında bulunan Yezid'e duyduğu nefret ve Yezid'e la'net dile getirilir.

*Dertliyem dermân senüündür yâ Muhammed yâ Alî
Lutf ile ihsân senüündür yâ Muhammed yâ Alî" (G.171/1)*

Haşim Baba, Bektaşilerin hüznün günü diye tabir ettikleri Kerbelâ olayına da çok sık değinir:

*Bunca ashâb-ı Resûli itdiler on gün pehîd
Vaka-i Hurre didi ol güne şah-ı Kerbelâ (162/12)*

*Ol şehîd-i Kerbelânın cümlesine sad selâm
Kerbelâyâ gayret iden müminîne sad selâm (165/11)*

*Sevmiyenler hânedân-ı Mustafâyı cânile
Haşr olur elsiz ayaksız gözi yokHayvânile
Zehr-i kâtil ola sırrı akreb-i akrâ gibi
Kerbelâkancığı kelbdır kim Yezîd Mervân ile (183/1)
Ehl-i beytünHubbıdur lezzet viren eşyâya hep
Sırrı bâz oldı merâdet böyledür nakl-i zevât (1/14)*

*Oldığıçün küntü kenzen sırrı rahmet-i âleme
Hubb-ı âlin ehl-i nîrân ankâna oldı berât (9/13)*

*Nisbet-i el-fakr fahrî ehl-i beytinHücceti
Nisbetin isbât ider fahrile Hâşim vâridât (10/1)*

Bektaşilikte, “imam-ı pişva” olarak görülen dördüncü halife Ali’ye, derin bir aşkla bağlılık, hürmet esastır. Bu bağlılıktan ötürüdür ki, Bektaşî şiirinde Hz. Ali’yi konu alan sayısız şiir de çok sayıda unvan terkibi mevcuttur.

Azbi, Hz. Ali için “ imam-ı pişva, kible-i ehl-i yakın, Aliyye'l-Murtaza, Haydar-ı Kerrar, fatih-i Hayber, Döldül - süvar, sahip - Zülfekar, saki-i kevser, vasiyy-ı nebi, şah-ı veli, künûz-ı sırr-ı sırrullah, destgir-i asiyan, padişah-ı du cihan, nur-ı ‘ayn-ı aşikan, tac-ı erbab-ı yakın, serverân-ı gaziyan, çare-saz-ı bendegan, şir-i Yezdan ...” gibi benzetmeler ve terkipler kullanır.

*Kâşif-i sırr-ı nübüvvet mazhar-ı Hayy ü Gafûr
Hayder-i Kerrâr Aliye'l-Murtazâyâ sad selâm (8/7)*

Bektaşilere göre “sırr-ı hüviyet” doğrudan doğruya Hz. Aliye geçtiği için, Hz. Ali Bektaşî edebiyatının en zengin ilham kaynağı durumundadır (Levend, 1989, 180). Hz. Muhammed’e olan bağlılık, duyulan aşk, aynı miktarda Hz. Ali için de duyulur. Niyazda birbirlerinden ayrı görülmezler; bunlara duyulan bağlılık anlatılırken “ikisi”, “onlar” tabirleri kullanılarak bir görüldükleri vurgulanır.

*Yerde gökde istediğim hurşîd u mâhumdır benim
İkisinin nutk-ı pâki Hakka râhumdır benim
İkisi birlik yüzünden dil-penâhumdır benim
Zâhir u bâtın hakikat kiblegâhumdır benim
Mustafânın hâk-i pâyı secdegâhumdır benim
Şah Aliyye'l-Murtazâ Hak pâdişâhumdır benim (41-1)*

*Anların bir kec-nigâhu cümle rahmetdir bana
Sahn-ı hâk-i zillete düşsem saâdetdir bana
Bir nigâh itse tecâhül hoş saâdetdir bana
Kapusında bunların kulluk da deolettir bana... (41/2)*

“La-feta illa Ali, 1a seyfe illa zulfikar” sözü, Ali’dan başka genç, yiğit, er; Zulfikar’dan keskin kılıç yoktur’ anlamındadır. Bektaşî şiirinde yaygın olarak görülen bu sözün Uhud savaşındaki yararlığı dolayısıyla Cebrail tarafından Hz. Ali için söylendiği rivayet edilir (Gölpınarlı, 1977, 214-215).

*Hâricîden intikam almaga budur ber-güzâr
Her muhibb-i hânedâna oldu tîğ-i şûledâr
Bu yeter cevşen gürûh-ı Kirdgâra yâ ne var
Lâ-fetâ illâ Alî lâ-seyfe zülfekâr (27/1)*

Haşim Baba ise, kendi pirinin ceddinin Hz. Ali’ye dayandığını belirtir.

*Velîlerünhâtemi ehl-i fahrinhâtemi
Nesl-i pâk-i Hâşimî pîrim azîzim yâ hû (140/2)*

Haşim Baba’nın Hz. Ali’ye çok müstesna bir önem atfeder.

İlâhî sev Ali’yi cân ile her kim ki sevdियse

İlâhî düşmen ol her kim Ali'ye düşmân olduysa (167/35)

*Gadîr-iHûmde minberde bey'ân itdi Resûlu'llâh
Kimin Mevlâsı olduysam Ali'dir hem anın Mevlâ (167/34)*

*Her ne denli evliyâ geldi ki davet eyledi
Nokta-i sırrı Alîde buldular hep intihâ (162/26)*

*Ümeyye putların şâh-ı velâyet eyledi ihlâk
Anınçündür Alîye gayz ider bu kavm-i bî-idrâk (167/16)*

*Nübüvetden nasîb aldım Alî oldum velâyetle
Kemâl-i lutf-ikahrımla elimde Zü'l-fikâr-ı ekvân (137/20)*

*Mi'raç gecesi Ali'de Hakk görünmüştür,
Anınçün Leyle-i İsrâ Ali'den oldı Hak mücellâ
O dem mahbûb idi ulyâsıfat-ı mîm aynile bir zât (2/3)*

*Hz. Ali'nin tasavvufi düşüncedeki yeri de büyüktür.
Şebbîr-i şebbîr mürşidi rehber sundılar kevser el-Hamdüli'llâh
Sofre Alînin himmet velînin şöhreti dînin el-Hamdüli'llâh (142/1)*

*Nübüvetden nasîb aldım Alî oldum velâyetle
Kemâl-i lutf-ikahrımla elimde Zü'l-fikâr-ı ekvân (137/20)*

*Bende-i Âl-i abâyum sırr-ihâ-yıHaydarum
Lâ ve illâZü'l-fikârum Haydar bin Haydarum (162/15)*

*Azbi Baba, Yezid'e beddua eder; İzan ve insaf sahiplerinin Ehl-i Beyt'e kin tutamayacağını söyler.
Okurum la'net Yezîde Mustafânun yâriyim
Hem muhibb-i hânedânun çâkeriyim çâkerî (K.10/14)*

*Ehl-i beyti Mustafâ vü Murtazânun Azbiyâ
Kem-terînü'n kem-terîyim kem-terînü'n kem-terî (K.10/15)*

*Gûş-vâr-ı arş iken kadrî bülendi ol şehün
Ehl-i beyte kîn ider mi sâhib-iz'ânım diyen 21/2*

*Ne yüzle ehl-i beyt-i Murtazâyâ eyledün meksûr
Pelîd u müşrik u mel'ûn hayâsız bî-vefâsın sen 22/4*

Hasan ve Hüseyin'in Haşim Baba'nın manzumelerinde özel bir yeri vardır. İsimleri çok sık zikredilmiş, Hasan ve Hüseyin'in soyuna övgüler yağdırılmıştır. Şair onların seçilmiş insanlar olduğunu ve dolayısıyla onların soyunun da seçilmiş, beğenilmiş insanlar olduğunu; hatta velilerin soyunun bunlara dayandığını iddia eder.

*Sâni-i isneyn Alî bin Hüseyin-i Kerbelâ
Hazret-i Zeyne'l-abâddur pûte-i tîr u cefâ (164/1)*

*Hüseyin ile Hasan Zehrâ Aliye hutbede bunlar
Niçe sebile la'n itdi havâric aslıdır bunlar (167/30)*

Zuhûr nahline Zehrâ olupdur Fâtma sâkî

Hüseyin ile Hasan şâhı nümâsı Murtaza geldi (173/7)

*Hâzin kevser Alî sâkîHasanla Hüseyin
Vâris olan bu sırra Kanber olur yâ Selmân (3/35)*

*FatımâHaydar Hasanla hem Hüseyininşânına
Hâulâ-i ehl-i beyti didi şâh-ı enbiyâ (18/27)*

*Âl ü evlâd-ı Hüseyne eyleyen ikrâr tamâm
Zâhiren hem bâtinen irşâd olur ana nasîb (19/2)*

*Fâtıma Haydar Hasandır hem Hüseyin zü'n-neseb
Ayn-ı îmân u edebdir bunları sevmek müdâm (118/5)*

2.1. Ehl-i Beyt

Azbi Baba, şiirlerinde Hz. Peygamber'in yakınlarını, "ehl-i beyt, al-i aba, ırk-ı pak, ehl-i beyt-i Mustafa, ehl-i beyt-i Murtaza, Hanedan, al-i hanedan, hanedanı al-i evlad, cemal-i aba, cerağ-ı nur-ı çeşm-i Mustafa, Mustafânun sevdiği, surur-ı sine-i Zehra nur-ı al-i Ahmed, şeh-i al-i cenab..." vb. tabirlerle anar. Ehl-i beyte gönülden bağlı, hanedanın muhibbi ve onları sevenin kölesinin kölesidir.

*Sev hânedânı cân u gönülden pâk eyle kendin kibr ile kînden
Mihir ile mâh ol bende-i şâh ol tâ kim olasın âleme Dâver (4-22)*

*Okurum la'net Yezîde Mustafânın yâriyim
Hem muhibb-i hânedânın çâkeriyim çâkeri (19-14)*

*Bende oldum hânedâna âlemin sultânıyım
Hayder-i Kerrâr Aliye'l-Murtazâyı sevmişim (163-4)*

*Ben muhibb-i hânedân-ı âl-i evlâdım bu dem
Hayder-i Kerrâr Aliye'l-Murtazâyı sad selâm (174-3)*

Hz. Muhammed'in kızı Fatımatu'z-Zehra, Kerbela olayları anlatılırken duyduğu acılarla dile getirilir.

Ciğeri yandı Zehrânın bu mâtem mâcerâsından (54-2)

*Resûlün sevdiğine sen vefâsız çok cefâ kıldın
Sürûr-ı sine-i Zehrâyı etdin bî-sebep meksûr
Ziyâ bâhaşâyış-i kevne cefâ etdin hatâ kıldın
Resûlün ber-güzârın hiçe saydın oldu pâk-âlûd (55/1)*

Ehl-i Beyt ve On İki İmam, Haşim Baba divanında "Hanedan, al-i Haydar, al-i 'Ali, hanedan-ı şâh-ı velayet, al-i Aba" gibi isim ve sıfatlarla anılmaktadır. Şair, "bende-i evlad" olmakla övünür ve Ehl-i Beyt'e karşı beslediği sevgiyi sıklıkla dile getirir.

*Ehl-i beytin Hubbudır lezzet viren eşyâya hep
Sırr-ı baz oldı merâdet böyledir nakl-i rüvât (1/14)*

*Bir kasîdem ehl-i beytin râhına oldı zimâm
Cân u dilden kim okursa bulur elbetde bekâ (18/3)*

Hamdüli'l-lah bu zamânda ehl-i beytinhâli hoş

Haşfla her bir münâfik idemez tana hurûş (88/11)

*Muhibbim hânedânım ehl-i beytim
Temennâ ehline ihsâne geldim (104/5)*

*Mustafanın râhına aşık olan rûh-ı alâ
Âl ü evlâdına bir bir it salat ile sena (18/1)*

*Âl u evlad-ı Hüseyne eyleyen ikrar tamâm
Zâhiren hem bâtinen irşâd olur ana nasîb (19/2)*

*Âl u evlâdıHüseynin etkıyânın rûhudır
Ey gönül gel mâtem it kim Kerbelânın günüdür (63/1)*

*Ey şehen-şâh-ı velayet mesneden li'l-ârifin
Şems-i tâbân risâlet rahmeten li'l-âlemîn (122/1)*

Azbi Baba, Hz. Peygamberimizin iki gözbebeği Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin müstesna bir yerde tutar. Hz. Hasan, şiirlerinde “hulku’r-rıza” sıfatıyla anılır. Zehirlenerek öldürüldüğü hatırlatılır.

*Ol Hasan hulku'r-rızâya zehr içirdin bî-günâh
Kasd kıldın ehl-i beyte âkibet güm-gerde-râh (52/3)*

*Tâb-dâr oldu cemâlinden anın şems ile mâh
Şah Hasan hulku'r-rızâdır dü cihânın hâveri (19/2)*

Divanda Hz. Hüseyin’e hususi bir yer verilmiştir.

*Can u dilden ben muhibb-i hânedân-ı âlîyim
Hem erenler çâkerinin hâk-i pâ pâ mâliyim
Sârih-i sultân-ı âlem Mustafâ vassâliyim
Cümleden geçdim velî ancak Alî meyyâliyim
Aşıkım ser-pâ bürehne Şah Hüseyin abdâliyim (40/1)*

Hz. Hüseyin için ise, Hüseyin-i Kerbelâ, ehl-i aşkın rehberi, reh-nüma, 'alem-nüma, Şah Hüseyin, şehid-i Kerbelâ...” gibi benzetme ve tabirler kullanılır.

*Yeridir her kim ederse cân fedâ Mevlâsına
Şah Hüseyin-i Kerbelâdır ehl-i aşkın rehberi (19/3)*

Haşim Baba, Hz. Hasan’ın ve Hz. Hüseyin’in şehadetlerine derin bir teessür ve elem duymaktadır.

*Söyle ey dil ahsen-i hüsn-i Hasandır bir ðaber
Zehr içirdiler ana mel’un bî-dîn-i eşkiyâ (163/3)*

*Sülûkiyle gelip gitdim netîce bu deme yetdim
Hüseyin bin Alî ceddin dilim kevser sözüm Rıdvân (126/11)*

*FatmâHaydar Hasanla hem Hüseyinşânına
Ha’ülâ’i ehl-i beyti didi şâh-ı enbiyâ(18/27)*

*Âl u evlâd-ı Hüseyne eyleyen ikrâr tamâm
Zâhiren hem bâtinen irşâd olur ana nasîb (19/2)*

*Hamdu li'l-lâh nesl-i pâk-i Murtazâdan sûretim
Sîretim kân-ı velâyet geöher-i zâtım necîb (19/10)*

Azbi Baba, Bektaşî kültüründe önemli bir şahsiyet olan, Bektaşîlerin “soy kütüğü”nde Hz. Ali’den sonra yer alan Selman-ı Farisi’den üç yerde bahseder.

*Biz ol abdâlîz eyvallah eylemez mest-i hayrânîz
Habîb-i ekreme Selmân ne yüzden kıldı şey'u'llâh (231-3)*

*Hadîce ümmü'l-nisâdır es-salât u ve's-selâm
Fâtıma hayrî'n-nisâdır hem odur zevc-i imâm
Can u dilden âline evlâdına yüz bin selâm
Birine Selmân-ı Pâkim birine Kanber-gulâm
Mustafânın hâk-i pâyi secdegâhımdır benim
Şâh Aliyye'l-Murtazâ Hak padişâhımdır benim (41-3)*

*Gel bu gafletden gözün aç hem-demin fehminde ol
Sıdka muhkem cana rehber olmağa Selmân biter (5/9)*

Haşim Baba da Selman-ı Farisi’yi Hz. Ali’nin kölesi Kanber ile birlikte zikreder.

*Velâyet menba’ı Haydar kulu Selmân ile Kanber
Gelir devrile şeyh-i Ekber ider devri dehen itmâm (2/24)*

*Sırr-ı Selmân Kanberim hem nesl-i pâk-i Haydarım
Vâris-i ilm-i ledünnüm ibn-i dâñ Hakdır bana (9/6)*

*Mürşid-i âlim olanlar seyyid olur hem edîb
Yâhut olur Kanber u Selmân gibi sırda nesîb (19/1)*

2.2. On İki İmam

Hz. Ali başta olmak üzere onun Hz. Fatma'dan dünyaya gelen iki oğlu Hz. Hasan ve Hüseyin, Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Zeynelabidin ve onun soyundan gelen sekiz erkek evladı için "on iki imam" tabiri kullanılmaktadır. Her biri alim ve fazıl kişilikleri ile temayüz etmiş olan bu şahsiyetler Peygamber nesli olmaları münasebetiyle toplum nazarında müstesna bir itibar ve sevgiye mazhurdur. Şiirlerde de "on iki şah", "on iki server" vb. ibarelerle ve büyük bir hürmetle anılırlar. Her iki şair manzumelerinde ismen on iki imamı metheder ve bağlılıklarını bildirirler.

*Merâtible sekiz cennet beşer envânın vasfı
Ki her nevi devâzdehdir nûr-i şeş add ider peydâ (171/51)*

*Sad selâm ismetle masûmâna benden sad selâm
Sad salât her dem devâzdeh cânânededen sad selâm 8165/20)*

*Devâzdeh rütbe-i irpâd tamâm oldu mezâhirde
Cehârdeh rütbe-i bâtında fenâsı yok bekâ geldi (161/14)*

*Birine dirler Abdullah Hasan Mazlûmun oğludur
Şehîd-i Kerbelâdandır şehîd itdi nice eşrâr (64/11)*

*İkişehzâdesi şâh-i şehîdânın biri Kasım
Birisi ekber Abdullah bular gencine-i envâr (64/12)*

Azbi Baba, Zeynel Abidin için şiirlerde “gevher-i pak, destgir-i her hata, ‘ibâd, ‘âbidîn, rehber, şeh-i kân-ı atâ ...” gibi benzetme ve tabirler kullanır.

*Kim olur cânandan bende-i Yezdân zâhir u bâtın görmedi noksân
Ahdini kim ki eyledi muhkem Zeynü'l-ibâdı ol bildi rehber (4/10)*

Şahımız Zeyne'l-abâdın baş açık abdâlıyız
Cân u dilden şeh-i kân-ı atâya sad selâm (8/12)

Nâr-ı hicrândan rehâ olmak yanında iş değil
Anılınca Abidîn sen söyle Allâh-ı ekberi (19/4)

Tenüm pîşkeş cânım kırbân sözüüm hak
Ki Zeyne'l-Abidînün kem-terîyim(K.9/3)

Şair, Zeyne'l-Abidin'in temiz cevher olduğunu söyler:

Ki Zeyne'l-'Abidindür gevher-i pāk
Muhammed Bâkirî'dür "dürr-i levlāk"(MÜS.9.3/1)

Haşim Baba da bazı manzumelerinde Zeynel Abidin'den bahseder.

Biri Zeyne'l-İbâdın nûr-ı aynîdir Saîd-i Kâsım
Şehîd itdi babası ile munâfikharicî murdâr (64/14)

Fakr-ı tâmme mazhâr oldı çünkü Zeyne'l-âbidin
Şebber u şebbîr çerâğıHûb-likâdır sevdiğim (120/9)

Muhammed Bakır:

Dûn ü gün kible-gâhumdur cemâli
Nazar bazı Muhammed Bâkirîyim (A.B. K.9/4)

Hazret-i Bâkır imâma sad salât sad selâm
Hâce-i dîn Hazret-i Cafer imâma sad selâm (H.B. 165/7)

Ca'fer-i Sadık:

Ne varsa yerde gökde benden ister
Hakîkat kân-ı aşka Caferiyim (A.B.-K.9/5)

Cafer-i Sâdıkdır cümle ulûmın menbai
Hem kitâbu'llâh-ı nâtik sırr-ı bâdır sevdiğim (H.B.-120/11)

Evvêlîn ü âhirînün mazhar olan sırrına
Caferü's-Sâdık veliyyü'l-evliyâdır sevdiğim (H.B.-120/39)

Musa-i Kazım :

Delîlüm Mûsâ'yı Kâzım oladın
Kamu âşıklarun men serverîyim (A.B.-K.9/6)

Kâzımü'l-gayz Hâdî-i dîn-i meşâl ehl-i yakîn
Mûsâ-yı Kâzım imâmü'l-etkiyâdır sevdiğim (H.B.-120/40)

Mefhâr-ıâl-i abâ Zeyne'l-İbâd u Bâkırım
Cafer u Mûsâ-yı Kâzım hem rızâyım bil meni (H.B.-160/8)

Muhammed Taki:

Müberra'dur özüüm gerd ü gubârdan
Takî'nün fazl u lutf u mazhariyim (A.B.-K.9/9)

Nihâvende olup ervâh-ıTakî oldum Nakî oldum
Livâ-yı askerim oldısafâ-hân zübde-i tuğrân (H.B.-137/23)

*Ol İmâm ibnü'l-imâm İbnü'r-Rızâ anî Cevâd
Nâm u pâkidir Muhammed el-Takî bu en-Nikâ (H.B.-164/7)*

Aliyyu'n- Naki:

*Nakî'dür hüccet bürhân elümde
Bi-hamdillâh bu dem gamdan berîyim (A.B.-K.9/8)*

*Nûr-k eflâk-i Hakikatdir Alî Hâdî Nakî
Arş-ı rahmân sâyesine istivadır sevdiğim (H.B.-120/15)*

*Ol Takîyim hem Nakîyim Askeri ibn-i Alî
Nesl-i Mehdî Hâşimîâl-i abâyım bil meni (H.B.-160/9)*

Hasanu'l-Askeri:

*Hasan Askeri sultân hakkı çün
Kerem kıl mihr-i devrân hakkı çün (A.B.-MÜS.9.4/1)*

*Lütf u ihsân menbâ-ihulk-ı Hasen anîHasan
Kahr-ı adâ-yı Resûle Askerîsâhib-livâ (H.B.-164/9)*

Muhammed Mehdî

*Devr-i Mehdî'den uyan aşkla Hakk'a ulaş
Şöhret libâs içinde Deccâl Deccal'e binmiş (A.B.-İlahi/1)*

*Mazhar-ı tâm-ıHudâdır sırr-ı fahru'l-mürselîn
Vasf-ı pâkidir Muhammed Mehdî Mehdî-i âl-i abâ (H.B.-164/10)*

*Ne sırdır Haşr-ı rûhânî beyân itdim ayân itdim
Muhammed Mehdî-i Mısrî mukaddem eylemişimâ (H.B.-14/8)*

Son olarak iki şairin manzumelerinde fark edilen bir husus da,Haşim Baba'nın Divan-ı Manzumesinde Hacı Bektaş-ı Veli'yi doğrudan andığı manzumelerin olmaması buna karşın Azbi Baba'nın yoğun biçimde Bektaşiliğe atıfta bulunmasıdır.Divanda "Selâm-nâme" başlığını taşıyan Müseddes nazım şekliyle yazılan on beş beyitlik bu şiiri kendisinden manen feyz aldığı ve büyük hayranlık duyduğu Hacı Bektaş Veli için yazmıştır. Eser boyunca Hacı Bektaş Veli yücelten beyitlerde Hacı Bektaş Veli'nin Allah'ın sünbülü, gülü, olduğunu, Hazreti Ali'nin neslinden geldiğini, Hacı Bektaş Veli'nin padişah, kendisinin ise bir köle olduğunu ifade eder.

*Fahr-i âlem nûr-ı çeşm-i enbiyâ nesl-i Alî
Şâh-ı Ekrem kutb-ı âzâm Hacı Bektâş-ı Veli (SLM.1/3)*

*Mehdi-i âl-i Muhammed düde imâmundur senin
Pâdişâhum Azbî bir kem-ter gulâmundur senün (SLM.5/2)*

*Azbi gibi hem-demüm var
Hamdü-lillâh ol bana yâr
Cümle mahbûb kılmadı hâr
Hacı Bektâş meydânında (12/1)*

*Mâlik-i sırr-ı nübüvvet el-hâc Bektâş-ı Velî
Evliyâlar ana cümle didiler cândan belî (M7/1)*

Yine şiirlerinden birinde ifade ettiği üzere "Elvan Çelebi"ye de intisap etmiştir. Bektaşî geleneğinde "pir-i sanî" olarak kabul edilen Balım Sultan'a da bağlılığını bu beyitte ifade eder.

*Bu dem Elvan Efendi murşidimdir
Balım Sultân nazarıyla diriyim (10/12)*

Azbi Baba kendisinin hal ehli ve kalender olduğunu belirtir.

*Mebde-yi sırr-ı ma'âdi fehm iden hâl ehliyüz
Azbî tecrîd-i kalender dervîş oldı ser-firâz (G.61/5)*

Azbi Baba bir Bektaşî şeyhidir. Şiirlerinde Bektaşî kültürünün deyimlerini, kurallarını yansıtır. Bir Bektaşî olduğunu ifade eder. Şöyle ki:

*Sohbeti sırdan açup esrâr-ı Hakdan dem urup
Dökdi ârifler önünde münkirün Bektâşiyem (G.120/2)*

Hacı Bektaşî Veli, peygamberliğin sırrına sahiptir.

*Mâlik-i sırr-ı nübüvvet el-hâc Bektâş-ı Velî
Eoliyâlar ana cümle didiler cândan belî (MÜS.11.7/1)*

Hacı Bektaşî Veli alemin övüncü, enbiyanın göz nuru ve Hz. Ali'nin neslindedir.

*Fahr-i âlem nûr-ı çeşm-i enbiyâ nesl-i Alî
Şâh-ı Ekrem kutb-ı â'zâm Hacı Bektâş-ı Velî (SLM.1/3)*

Azbi Baba, Bektaşî olduğunu sürekli dile getirir. Bektaşî meydanında işlerinin kolay olduğunu ifade eder:

*Sırdan sırdur her işleri
Sehl geldi hep güçleri
Afv olunur her suçları
Hacı Bektâş meydânında (K.12/3)*

Müslümanlıktan önce de savaşın haram olduğu ay olduğu Muharrem adı verilen ayın ilk on gününde tuhaftır ki Kerbela olayı vuku bulmuştur. Bu elim olayın yıldönümünde matem yapılır. Divanda üç beyitte adı geçer. Azbi, bu ayda savaş yapılmayacağını, haram olduğunu söyler:

*Bu eyyâm özge ammâ iş bu mâtem pür şer ü şûrdur
Bu eyyâm içre hürremlik harâm oldı Muharremdür (TKB.1.2/1)*

SONUÇ

Tasavvuf, Müslüman kalbinin akla rehber olması için yapılagelen mücahedenin sistemleşmiş haline verilen isimdir. Bu noktada tasavvufu; pozitivist hayat ve eğitim anlayışına sunmuş olduğu alternatif metotlar yönünden, yukarıda ifade edilen bilim dalları perspektifinden bir kez daha ele almak, insan merkezli bir hayat tasavvuru açısından büyük açılımlar sunacaktır. Bunun için de öncelikle, devâsa bir hacme sahip olan tasavvuf kültürünün iyi bilinmesi, eserlerin, görüşlerin ve mutasavvıfların hayatlarının tespit edilmesi elzem olmaktadır.

Tasavvufun gelenekli bir kurum mahiyetine kavuşmasını zaman ve mekân olarak Osmanlı Devletine nispet etmek yanlış olmayacaktır. Hemen hemen bütün tasavvuf mektepleri ya İstanbul merkezli olmuş veya Orta Asya ve Kuzey Afrika kökenliler İstanbul'da dergahları yoluyla temsil edilmişlerdir. Halvetiyye ise menşe olarak tamamen Türk'tür. Osmanlı'nın Safevi İran'ı ile komşuluğu içerde bir asayiş meselesi doğurmuş ve bu sebeple Ehl-i Beyt muhabbetini fazla hissettirmesi nedeniyle bu tarikatın desteklenmesi yoluyla Safevi-şii propoganda dalgası kırılmak istenmiştir.

Halvetiyye'nin içinde barındırdığı bu temayül sebebiyle, onun yine Ehl-i Beyt muhabbetini merkeze alan Bektaşî ocağı ile irtibatlı olduğu ve iki irfani kurum arasında bir geçişliliğin bulunduğu görülmüştür. Bu çalışmada bunu örnekleyen iki tasavvufi şahsiyetin eserlerinde, Ehl-i Beyt'e olan bağlılıklarının nasıl ifade edildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Halveti geleneğinin Âl-i Abâ'ya bakışı sadedinde iki mutasavvıfın şiirinden hareketle şu tespitler yapılabilir:

Azbi ve Mustafa Hâşim Baba'nın Nazımının zeminini tasavvufi idrak ve Ehl-i Beyt/Âl-i Abâ teşkil eder. Nazımlarından bu iki olguyu derinlemesine idrak ettikleri ve ifrat veya ret yoluna sapmadan ikisini telif ettikleri anlaşılmaktadır. Buna bağlı olarak tasavvuf neşvesini ve Hz. Peygamber neslinin trajedisini tavrı / duruş ve hal anlamında mecz ettikleri tespiti de yapılabilir. Tasavvufi nispetlerindeki Halvetiye olan bağlılıklarını ifade ederler. Azbi ve Hâşim Baba, düşünüş ve hal bakımından katıksız Ehl-i Beyt muhibbidirler. Halvetî-Bektaşî olarak manzumelerinde Hasan ve Hüseyin'i Hasan ve Hüseyin'in neslini

methederler. Neseben ve silsile olarak kendilerini Hz. Ali'ye dayandırır. Hasan ile Hüseyin'in seçilmiş kişiler olduğu için onların neslinin de seçilmiş olduğunu; hatta velilerin soyunun bunlara dayandığını söylerler. Ehl-i Beyt halkasına Selman-ı Farisi ve Hz. Ali'nin azatlısı Kanber de dâhildir. On iki imam nazımlarının ortak temalarındandır. Tasavvufun gelişiminde Hz. Ali bir mehazdır. Mersiyyelerinde Kerbala hüznünü derinden yaşadıkları belirgindir. Mervan soyu ve Yezid, kötücül davranışlar ve zalim insan tipini temsil ederler. Safevi Şia'sından farklı olarak Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ı kötülemezler.

KAYNAKÇA

- Aşkar, Mustafa (1999). Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili. *AÜF Dergisi*, Cilt: 39, Sayı:1, ss 535-563.
- Bayram, Sibel (2006). *Azbi Baba Hayatı- Eserleri-Sanati ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Demirli, Ekrem (2015). *Şair Süfler: Mevlana, Yunus ve Niyazi-i Mısri Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Sufi Kitap Yayınları.
- Doğan, Eşref - Çelik, Hasan (2015). Niyâzi-i Mısri'nin Tasavvuf ve Ehl-i Beyt Anlayışı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 76, s. 158.
- Ergun, Saadettin Nüzhet (1930). *Bektaşî Şairleri*. İstanbul : Devlet Matbaası.
- Erol, Mehmet (2003). Şahkulu Sultan Bektaşî Tekkesi Şeyhi Azbi Baba ve Tarikat Anlayışı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı 27, s. 5.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2003). *Zındıklar ve Mühlidler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Özmen, İsmail (1998). *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi I-V*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sofuoğlu, Cemal (1984). Gadir-i Hum Meselesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, s. 469.
- Tatçı, Mustafa (2002). *İbrahim Hâs, Menâkıb-Nâme-i Hasan Ünsî*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türer, Osman (2005). *Mehmed Nazmî Efendi, Osmanlılarda Tasavvufî Hayat - Halvetîlik Örneği-Hediyetü'l-İhvân*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Türer, Osman (1986). Şeyh Muhammed Nazmî ve Bazı Tasavvufî Görüşleri. *Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, Sayı: 7, Erzurum, s.335-357.
- ULUDAĞ, Süleyman (1997). Halvetiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., Cilt 15, s. 393-395.
- ÜNAL, Mehmet (2015). *Bandırmalı-zâde Mustafâ Hâşim Efendi'nin Divân-ı Manzûme'si (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Vassaf, Hüseyin, *Sefinetü'l-Evliyâ V*, İstanbul: Süleymaniye Ktp. Yazma : 2308, s. 85.
- Yavuz, A Fikri-Özen, İsmail (hzl.) (1972). *Bursalı Mehmed Tahir Osmanlı Müellifleri*, C. 1. İstanbul: Meral Yay.
- Yılmaz, Remziye (2016). Geçmişten Günümüze Bâtını Etkisi, *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-*, Yıl: 2016, Sayı: 16, s. 225-240.
- Yılmaz, H. Kamil (1997). Hâşim Baba. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul, s. 406-407.
- Yuvalı, Abdülkadir -Aktan, A. (hzl.) (1996). *Sicill-i Osmânî*. C. 4, İstanbul: Sebil Yay.